

Euskal Herria eta Arrantza. Bakailuntzi azpisektorea

Xabier Saizar

1. Lehen urratsak

1.1. XVI. mendetik Utrech-ko ituna arte

Europako Herririk zaharrenetarikoa den Euskal Herri honen historia luze eta zabalean barrena, itsasoa eta itsasgizonak non-nahi agertzen zaizkigu. Euskalduna zen lehenbizi lur-bira egin zuena: Elkano getariarra; euskaldunak, halaber, Amerikak aurkitzen Kristobal Colomb-i lagundu zioten hainbat; euskaldunak baita Okendo, Legazpi, Txurruka, itsasgizon ospetsuen etabar luzea. Baina hauen entzute eta ohoreak handiak izan arren, makina bat arrantzale, itsasgizon edota itsaso-aurkitzaile izengabe edo anonimo izan ditugu. Itsas zabaleko bidatzak haiei ireki edo zabaldu zizkietenak, agian.

Sinbiosi hobeza izan omen da Euskal Herria eta Itsasoarena. XV. mendean kokatuko bagina, esango genuke, bale arrantza zela euskaldunen arrantza-mota nabariena eta, beraz, aipaga-

rriena. Baina hala izanik ere, ezin bazter eta ahantz dezakegu garai hartan bakailao-arrantzak izan zuen garrantzia eta arrakasta.

Ternua-ko kostaldeak izan dira euskaldunen ohizko bakailao-kalak; egun ere han jarraitzen dute. Ez da, beraz, atzokoa euskaldunen presentzia Ternua aldean. Badirudi historilari guztiak bat datozela Ternua eta Kanada-ren aurkikundeak Gubjorn eta Erik vikingoei eransterakoan, bata 875. urte inguruan eta X. mende-bukaeran besteak. Era berean, ados daude lurralde haiek berraurkituak izan zirela azaltzen dutenean ere. Euskaldunak ote ziren XIV. mendean Ternuan arrantzan zebiltzanak, edo hauen aurretik portugaldarrak edo ingelesak ireki ote zuten Ternua-rako bidatza, ez dakigu oraindik. Dena dela, 1517an han zeuden behintzat gure arbasoak, hala azaltzen bait da bordeleko Jacques Bernard irakasleak XVII. mendean aurkitu zuen agirian. Dokumentu honetan, Pierre Duvert eta Patris de Holhonde Bordelekoak Donibane Lohitzuneko merkatarri batekin egin zuten bakailao berdearen salerosketaren zehaztasunak ematen dira. XVI. mende-hasieran, beraz, han ditugu aldi berean bizkaitar, gipuzkoar eta lapurtarrak, batzuk bakailaotan eta baleatan besteak. Bi arrantza-mota hauek izandako garrantzia ikuserazteko, hona hemen datu zehatz batzuk: Berrehun itsasuntzi espainiar eta sei mila inguru gizon biltzen ziren garai hartan Ternua eta Labrador-eko kostaldeetan, hauetatik ia gehienak euskaldunak. Euskaldunak ziren, era berean, frantziarren arteko mordoska, lapurtarrak alegia. Kontutan izanik XVI. mendean Bizkaiak 67.638 biztanle zuela eta 58.300 Gipuzkoak, benetan nabarmena Ternua aldeko arrantzak izan zuen inportantzia. Baiona, Donibane Lohizune, Donostia, Pasaia eta Bilbo izan omen ziren bakailao-arrantzan zerikusi handiena zuten portuak edo kaiak, eskuarki hauetan tresnatzen bait ziren txalupa gehienak. Bakailao-merkataritzaren alorrean, ordea, badirudi Bilbo eta Donostia zirela nagusienak.

Arrantza-mota honetan euskaldunek adierazi zuten gaitasuna irakurleak ikus dezan, hona hemen Nicolás Denys frantziarrak XVIII. mendean idatzi zuena: «Bakailao-arrantzan dabiltzaneren artean euskaldunak dira trebeenak, hauen atzetik Rochel-ekoak, bertokoak gero, Bordelekoak eta bretoiak azkenik». Bakailaotan erabiltzen zituzten untiak 200/300 bitarteko tonatakoak ziren eta marinelta berrogeiren bat gizonetakoak. Lehendabizi, kalamuzko aparailuak erabiliz, untiaren kareletik esekita zeuzkaten plataformetan ezarritako upelen barnetik arrantzatzen zuten.

Geroago, gila gabeko lau zpabost metrotako "Doris" izeneko ba-teletatik, bi gizonek ehun metrotako tretzekin egiten zuten lana. Gogorra eta neketsua, apirilean itsasoratu eta bi hilabeteko bi-daia egin ondoren, ekainetik urrirarte gure arrantzaleak paira-zen zutena.

Baina euskaldunen ahalmena, arrantzan bezala tresnakun-tzan, XVI. mende-bukaeran galtzen hasia zegoen. Hauen arran-tza-boterea makaldu eta ahuldu zuten faktoreen artean, honako hauek aipatuko genituzke:

- 1588an Espaniako errege zen Felipe II.ak ingelesez aurka antolatatu zuen itsas untziteriak, "Guda-untzitalde Garaitezina" deituak, jaso zuen hondamenaren ondorioak, flota hau itsasuntzi euskaldunez josita bait zegoen.

- Nazioarteko tirabirak eta gudak zirela medio, arrantzale nederlandarrak konpainia handiak eta armatuak sortu zituzten bere defentsarako. Beste hainbat egin zuten frantziar eta ingele-sek ere. Euskaldunek, ordea, bakarrik jarraitu zuten, elkarrekin bildu gabe. Baina guda-giro hartan, batez ere Ternua-ko ur urru-netan, ez zen posible arrantzan egitea defentsarik gabe: hainbat abordaia eta lapurreta jasan zituzten.

- Lehen aipaturiko hondamendia eta eragozpenak gutxi bai-liran, 1713an Utrech-ko ituna sinatuz amaitu zen Espainiako errege Carlos II.aren ondokorik gabeko heriotza zela eta, sortu zen gerratea, Espainia eta Frantzia alde batetik eta Ingalaterra, Portugal, Holanda eta Alemania bestetik. Itunaren ondorioz, besteak beste, Ingalaterra-ren menpean gelditu ziren Ternua-ko kostaldeak, baina, Itunaren XV. kapituluan ikus dezakegunez, eskuratu ahal izan ziren arrantza-eskubideak: "... y porque por parte de España se insiste sobre que a los vizcainos y otros súbditos de su Majestad Católica les pertenece cierto derecho de pescar en la isla de Terranova, consiente y conviene su Majestad Británica que a los vizcainos y otros pueblos de España se les conserve ilesos todos los privilegios que puedan con derecho reclamar".

1721ean Espainia, Frantzia eta Ingalaterra-k izenpetu zuten Madrilgo Itunean ere honako hau azaltzen da: "Dar desde luego sus órdenes para que los Gobernadores de la isla de Terranova y puertos y costas adyacentes permitan y no pongan embarazo al-

guno a los españoles guipuzcoanos y vizcainos que fuesen a la pesquería, trinchería y sequería de bacalao, de que han estado en posesión inmemorial”.

Hala eta guztiz ere, hemen bukatu zen euskaldunen presentzia Ternua-n. Beharbada, ordurako bakailao-arrantza hiltzorian zegoelako, eta, baita, ingelesek ez zietelako bi Itunei jaramonik egin. 1580an berrehun unti zeuden, eta 1727an, urte hartan Ordizian bildutako Juntek adierazten digutenez, Ternua aldean ez zen gelditzen ez bakailuntzi ez baleuntzi gipuzkoarrik.

1.2. PYSBERen garaia

Bakailao-arrantzaren bigarren aldia 1927an hasten da eta PYSBERi (Pesquerías y Secaderos de Bacalao de España) lotu-loturik dago. Urte hartan, 1919an Donostian eratutako konpainia honek bi unti bidali zituen Ternua-ko kaletara. Berrehun urte behar izan ziren euskaldunak Atlantiar Ozeanoa barrena berriz bakailaotara joateko. “Alfonso XIII” eta “Euskalerría” ziren untiok, 1.200 tona eta hirurogei metro luzerako bou-baporeak. Orain ez zuten, beren arbasoek bezala, “doris” batel txikietatik tertzekin arrantzan egingo, arraste-sare eraberrituekin baizik.

Arrantzaren arrakasta ikusirik, laster eraiki zituzten beste lau unti: “Vendaval”, “Mistral”, “Galerna” eta “Tramontana”. 1947an PYSBERen untziteriak 41.506 tona bakailao lehorreratu zuen eta bere balioa 201 milioi pezetatakoa izan zen. 1960an PYSBERen bakailao-untziteria hemeretzi unitatez osaturik zegoen eta bakoitzak lauzpabost hilabetetako bi kanpaina egiten zituen urtean.

Hirurogeiko hamarkadan hasi zen PYSBERen gainbehera. Ohizko kalen pobretzea, untziteriaren zaharkitzea eta patroien arteko lehia lirateke jaitsapenaren arrazoi nagusienak. 1973an porrot egin zuen konpainiak, baina bai besteei bideak ireki eta erakutsi ere.

2. Azken urteotako bilakaera eta egoera

2.1. Untziak, arrantza eta lanpostuak

Ikus ditzagun lehenik azpisektorearen datu aipagarrienak:

	Untziak	Lanpostu untziratua	Lehorreatutako tonak	Arrantzaren balioa	Kiloko batezbesteko prezioa	Kiloko batezbesteko prezioa 1975eko pezetatan
1970	60	—	50.692	—	—	—
1975	40	960	18.026	729	41	41
1976	38	912	26.328	2.328	89	75
1977	36	864	22.911	2.772	121	82
1978	38	860	22.832	2.054	90	51
1979	38	860	15.200	2.128	140	70
1980	37	835	14.584	2.771	190	58
1981	31	740	9.000	2.771	190	70
1982	31	774	9.782	1.760	180	58
1983	26	629	10.241	2.294	224	65
1984	26	629	16.388	4.588	280	73
1985	25	600	17.616	5.514	313	75
1986	25	551	7.627*	2.784	365	80

* 4.000 tona inguru Galiziako portuetan deskargatu ziren; ez dira, beraz, Euskal Herriko portuetan azaltzen. Ez dugu 1987ko datu fidagarriak aurkitu; baina untxi eta lanpostuetan ez dagoke aldaketa handirik kantitateari dagokionez: kontutan izanik 1987an lau hilabeteko greba izan zela eta 5.000 tona Galizian deskargatu zirela, ez dira beste 5.000 tonatara helduko.

Azpisektoreak jasan duen beherakada nabaria da; baina gainbehera honetan, bi etapa bereiz genitzake:

1) 1970-1977 bitartekoa

1970. urtean, untxiteria hirurogei unitatek osaturik zegoen eta urte hartan 50.692 tona lehorreratu zituzten. 1977an, etapa honen azken urtean alegia, hogeitalau itsasuntzi gutxiago aurkitzen ditugu (% 40) eta arrantza erdira jaitsi da. Lanpostu aldetik

ere, beharakada galanta gertatzen da. Hirurogeiko hamarkadan eman zen arrantza irrazionala izan omen zen gainbehera harrigarri honen zergatia.

2) 1977-1986 bitartekoa

Aurreko urteetan jasandako arazoak gutxi bailiran, 1977an, Kanada-k, beste nazio askoren artean, bere jurisdiziopeko urak berrehun miliatara hedatu zituenean, gure arrantzaleak, 1713ko historia errepikatuz, Kanada eta Ternua-ko uretatik at gelditu ziren berriro. Ternua-ko Flemish Cap eta Banku Handiaren zati-txo bat gelditu zitzaizkien bakarrik.

Horregatik, 1980-1983 bitartean, Administrazio Zentralaren laguntza dela medio, itsasuntzi-ordenazioko egitasmoari ekin zioten. Emaitzak taulan agertzen zaizkigu: beste hamabi untxi gutxiago, eta arrantza 1970ekoaren % 20ra jaitsia. Lanpostu aldetik ere, izugarritzko aldaketa: 235 lanpostu gutxiago.

2.2. Oraingo egoera

1985ean Espainiak EEERekin Atxekimendu-Tratatua sinatu zuenetik, eta gero aipatuko dugun bezala, EEE da Arrantza-Politika daramana eta ez partaideak. Bakailao azpisektorearentzat EEEn sartzeak kuotak hobetzea suposatu du, NAFOko uretan 25.000 tonatik 40.000ra pasa bait dira, nahiz eta Svalbard aldean 15.000tik 11.000ra jaitsi.

Pasaian dauden hamabi bikoteek "Arguiba" elkarte osatu dute, denen artean Espainiari dagozkion kuoten % 42a jasoz. Galizian beste hogeitasei untxi daude hiru elkartetan banaturik. Orain bi hilabete euskaldunek eta galegoek "Arbac" izeneko talde berria sortu dute: hemen biltzen dira enpresa gehienak, sektorearen % 95 suposatzen bait dute.

Kuotena dela arazorik larriena, esan genezake. EEEk aurten Espainiari 55.320 tona adjudikatu dio; hauekin, gutxi gorabehera, 19.000/22.000 tona bakailao berde lehorreratu daiteke. Kopuru benetan eskasa, gogoratzen badugu, galiziar eta euskaldunen artean hogeitabost bikote direla eta bikote bakoitzak gutxienez 1.200 tona bakailao berdeko arrantza behar dela, ustiapena ego-kia izateko.

Prezioari dagokionez, 1975eko pezetatan ez da aldaketa handirik eman, ezta gutxiagorik ere. Azkeneko hamabi urte hauetan izan ditu gorabeherak, baina oraindik 1976ko prezioek jarraitzen dute.

3. Azpisektorearen etorkizuna

3.1. Arrantza-kalak eta kuotak

Bakailaoa "gadido" familiako arraina da. Bere hazkunde eta garapenerako baldintzarik egokienak Atlantiar Ozeanoko Iparaldean, 40° eta 70° latitude bitartean, ematen dira, hau da, 3°/5° bitarteko tenperatura eta % 33/34 tarteko gazitasuna duten uretan; beraz, Hatteras lurmuturretik gora, hots New York-etik gora, Ipar Amerikari dagokionez, eta Calais-ko itsasartetik gora, Europari buruz, jar ditzakegu bere ingurugiroaren mugak. Hauek dira, bada, bakailaoarentzat itsasalde eta kostalde era-koenak: Norvegia, Lofoden irlak, Islandia, Groenlandia, Kanada, Ternua, Eskozia Berria, Amerikako Estatu Batuak eta baita Baltiko eta Ipar Itsasoak ere. Bakailaoa itsas hondarrean bizi ohi da, nahiz eta inoiz azalera igo. Oso jatuna da, eta umetsua, milaka arrautza jartzen bait du.

Ikus dezagun orain kala hauen antolamendua, arrantza-kuotak nork eta nola ezartzen dituen aztertuz. Lehenengo aipatu behar dugu, EEEko partaideek Elkartearen eskuetan utzi dituztela arrantzari dagozkion gorabeherak, hau da, 1983az geroztik EEEko Kontseilua da partaide edo elkartekideen izenean Arrantza-Politika daraman Erakundea, eta, horregatik, bera da EEEko uretan arrantza antolatzen duena, urtero TAC edo arrantza-kuotak ezarriz, hauek partaideen artean banatuz eta Elkartetik at dauden nazio eta Erakundeekin arrantza-harremanak eramanez.

Segidan ikusiko dugu EEEk bere itsasoetan 1988rako ezarri dituen bakailao-arrantzarako kuotak:

Aldea	Kuotak orotara
Svalbard (Spitzberge eta Artza Irlatan)	21.000 tona ¹
Skagerrak	17.740
Kateegat	9.045
Sund, Bet, eta Baltiko Itsasoa	91.600
Norvegia eta Ipar Itsasoak	150.650
Feroe, Rockall, Azores iparraldea eta Groenlandia ekialdea	18.430
Bizkaiko Golkoa, irlanda mendebaldea eta hegoaldea eta Bristol Kanala	22.000
Irlandako Itsasoa	15.000
	<hr/> 345.465 tona

1 Ur hauek nazioartekoak izan arren, Norvegia eta Sobiet Batasuna dira maneiatzen dituztenak.

EEEk beste nazio edota erakundeetatik 1988rako lortu dituen tonak hauek dira:

Feroe Irlak	500 tona
Suedia	2.500
Norvegia eta Jan Mayen irla	13.000
Kanada	— ²
Groenlandia	15.500
NAFO uretatik ³	110.400
	<hr/>
	141.900 tona

2 1987an 16.000 tona lortu ziren, baina abenduaren hogeitamaikan bukatu zenez akordioa, orain berria negoziatzen ari dira.

3 Northwest Atlantic Fisheries Organization. Atlantiar mendebaldeko arrantza antolatzen duen nazioarteko erakundea, nahiz eta praktikan Kanada-k erabilia izan.

Beraz, EEEko partaideek 1988an arrantzatu ditzaketen baikailao-kuotak orotara 487.365 tonatara heltzen dira. Baina ikus dezagun orain nola banatzen den kopuru harrigarri hau:

Partaidea	Tonak
Espania	55.320
Alemania	86.580
Danimarka	125.380
Belgika	6.860
Grezia	—
Italia	—
Irlanda	11.520
Luxenburg	—
Holanda	17.790
Portugal	41.670
Bretainia Haundia	104.025
Frantzia	38.220
	<hr/>
	487.365

Danimarka, Britainia Haundia eta Alemania ditugu kopuruaren % 65 jasotzen dutenak. Espainiak lortu dituen 55.320 tonak alde hauetakoak dira:

22.560 tona	NAFO 2J+3KL aldean
21.860 tona	NAFO 3N0 aldean
— tona	NAFO 3M aldean
10.900 tona	Spitzberge eta Artza Irletan
<hr/>	
55.320 tona	

NAFOko 3M aldean (Flemish Cap famatua), debekaturik dago bakailao-arrantza 1988an; hor bertan, igaz, 2.000 tonako kuota izan zuen Espainiak. EEEko uretan arrantzatuko diren 345.465 tonetatik 10.900 bakarrik izan dira Espainiarentzat; portzentaia kaxkarra benetan. NAFOri dagokionez 1987an % 58a Espainiarentzat izan bazen, aurtan 3.510 tona gutxiago eta % 40a eman diote. Bestalde, kuota hauek bakailao freskoari dagozkio, baina bakailuntziek lehorreratzen dutena bakailao berdea dugu, gazitua eta ur asko galdua, alegia. Kontutan izan behar dugu, kilo bat bakailao berde egiteko, 2,50/3,0 kilo fresko behar direla. Beraz, badirudi aurtan lortutako kuota, hau da, 55.320 tona bakailao fresko, ez dela nahikoa Euskal Herriko eta Galiziako bakailuntziteriarentzat. Hala eta guztiz ere, EEEen sartuz gero, Espainia-k 11.000 tona inguru gehiago lortzen ditu.

Bestalde, Atxekimendu-Tratatuan eta arrantzari dagokionez, zazpi urteko epe iragankorra ezarri zioten; horregatik, 1994ean lortuko du partaidetza betea. Orduan ikusi behar EEEko banaketan kuota handiagoa bereganatzen duen. Hemen datza azpi-sektorearen etorkizunaren gakoa.

3.2. Untziteriaren birmoldaketa

Esan dugu hogeitalau direla Euskal Herriko bakailuntziteria osatzen duten untzia; orotara, 11.979 tonako Arkeo Gordina dute eta 29.700 Hp-ko potentzia guztira. Baina ikus dezagun noiz eraikitakoak diren untzia hauek:

1972 = 2	1964 = 2
1969 = 6	1961 = 2
1967 = 8	1959 = 2
1965 = 2	

Badirudi, beraz, untzia berriak eraikitzen edo birmoldatzera behartua dagoela, azpi-sektorea zaharkitua gelditu bait da, berriena 1972koa eta zaharrena 1959koa izanik.

Aipatzekoa da Pasaiako "Herederos de J. Velasco, S. A." enpresak "Lasa"- "Lasaberri" bikoteari egin dion aldaketa: untzien kaskoak bederatzi metro luzatuak izan dira 120 m³-ko izozte-ganbara sartzeko. Honela, untzia misto bihurtu dituzte, izozkailu-untzia eta gazi-untzia bat eginez. Garrantzi handiko aldaketa, azpi-sektorea erabat aldaraz dezakeena, orain arte itsasora

itzultzen zen *by catch*-en aprobetxamendua eta beste arrain-mota (batez ere sakoneko krabarroka edo *red fish* eta arrain planoak) harrapatzeko ahalbidea ematen duena, alegia. Kuotak handitzearen zailtasunak (gaurkoz bederen) ikusirik, hau izango litzateke momentu honetan ustiapena hobetzeko bidea. Hala ere, dagoeneko sortu dira istiluak bakailuntzi eta izotzuntzien artean, hauek ez bait dute onartzen haiek arrain izoztuan sartzea.

Joan zen urtean Bilbo-ko Cintranaival, S.A. enpresak aurkeztu zuen "Bizkaia proiektua" ere bide beretik zihoan. Ezaguterazi zuenez, itsasuntziaren ezaugarri nagusienak honako hauek lirateke:

- Polibalentzia, hau da, gazi-ganbara eta izotz-ganbara izatea;
- 55 metroko luzera eta 1.360 m³-ko ganbaren bolumena;
- Bultzatzaile-potentzia, 2.200 bhp-koa, eta abiadura (1.450 CV-rekin) 13 miliakoa;
- Ranperoa.

Ezin dugu lantxo hau bukatu Pasaia-ko bakailuntziteriak 2000. urteari begira azaldu dituen eta aztertzen ari den kezka aipatu gabe, hauetan laburtzen bait dira birmoldaketaren puntu garrantzitsuenak:

- Untzien, arrantza-tresnen eta arrantzaleen teknologia eta prestakuntza.
- Untzien eraldaketa, bi arrantza-mota egin dezaten, hau da izotz-bakailuntzi aldaraziz.
- Nabigazio elementuen eta arrantza detektagailuen egokitzapena.
- Arrantzaren laborazioaren teknologia, merkatuaren araberak.

X. S.